

השתתפות בהגרלת הלוטו

ראשי פרקים

- א. דין אסמכתא בחז"ל
- ב. מחלוקת ראשונים בהגדרת אסמכתא
- ג. פסיקת ההלכה
- ד. דין משחק בקוביה
- סתירה ברמב"ם מהל' עדות
- ה. האם אסמכתא קונה מהתורה
- ו. האם משחק הקוביה ראוי מבחינה מוסרית
- ז. כיצד מסלקים אסמכתא
- ח. השתתפות בהגרלת הלוטו
- דעת האוסרים
- טעמי המתירים

1. המשתתף בהגרלה יודע שכסף הקניה עצמו לא יוחזר
2. כרטיס ההגרלה הוא דבר סחיר ושווה ערך
3. אין אסמכתא כי תלוי במזל ולא בחכמה
4. הפרס ניתן ע"י עורך ההגרלה ולא מממון המשתתפים
5. אין אסמכתא כי מפעל הפיס תמיד מרוויח ויכול לומר קים לי כמתירים
6. אין קשר בין המשתתפים שאינם יודעים זה מזה, ולכן אין אסמכתא
7. צירוף דעות החולקות על השו"ע בהבנת הרמב"ם עם דעת המתירים
8. אין איסור גזל כי ניתן לתלות במיעוט ממון הכשר
9. אין גזל כי יש יאוש ושינוי רשות
10. ספק דרבנן לקולא
11. ביטול אסמכתא ע"י מעכשיו או ב"ד חשוב

12. אין אסמכתא בהקדש ונחשב ככספי צדקה

13. אין אסמכתא מטעם סיטומתא ודינא דמלכותא

14. היבי"א חזר בו מאיסורו

ט. מסקנה:

א. דין אסמכתא בחז"ל

במסכת בבא בתרא (קסה.) מובאת מחלוקת תנאים האם אסמכתא קניא או לא, לדעת ר' יוסי אסמכתא קניא, ולדעת ר' יהודה אסמכתא לא קניא. ובכל הש"ס לפום ריהטא משמע שהלכה שאסמכתא לא קניא. ובגמרא במסכת ב"מ (סו, ב) יש מחלוקת אמוראים באלו מקרים אסמכתא קניא, לדעת רב פפא אסמכתא לפעמים קניא ולפעמים לא קניא, אולם דעת רבא היא ש"כל דאי לא קני", כלומר שכל תנאי לעשות מעשה שמתחיל באם" אפילו שעשו קניין, זו אסמכתא ואינו חל.

ב. מחלוקת ראשונים בהגדרת אסמכתא

הרמב"ם (מכירה יא, ו) פסק את רבא להלכה, וכתב:

"וכן כל תנאין שמתנין בני אדם ביניהן, אף על פי שהן בעדים ובשטר, אם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אקנה לך בית זה, ואם לא יהיה או לא תעשה לא אקנה לך ולא אתן לך, אף על פי שעשה או שהיה הדבר לא קנה, שכל האומר אם יהיה אם לא יהיה לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה."

אולם התוספות (סנהדרין כד:, ב"מ עד., קד:, עירובין פב.) מקשים ממקומות אחרים ששם יש הגדרות אחרות לאסמכתא האם בידו או לא בידו לעשות, ומגיעים להגדרה שונה מה נחשב לאסמכתא.

בסך הכל ישנן כמה גמרות העוסקות בהגדרת אסמכתא⁸³, וישנן כמה דעות בראשונים בסידור הגמרות, ומה לדינא נחשב 'אסמכתא' שאינה קונה:

א. שיטת הרמב"ם: כל תנאי שמתחיל ב"אם" הוא אסמכתא, בין בידו לקיימו ובין אם אינו בידו, בין אם הגזים או לא הגזים.

ב. שיטת ר"י: יש ג' דרגות באסמכתא:

- ♦ בידו לגמרי לעשות: לא גזים: לא אסמכתא. (אם אוביר אשלם במיטבא)
- ♦ גזים: אסמכתא. (אם אוביר אשלם אלפא זוזי).
- ♦ בידו ולא בידו (תלוי ביד אחרים): אסמכתא. (קנה לי יין במקום פלוני, ולא תתחייב לשלם לי כך וכך).
- ♦ לא בידו כלל (ואינו תלוי בדעת אחרים): לא אסמכתא. (כגון משחק בקוביה).

ג. שיטת ר"ת (לפני שחזר בו):

- ♦ בידו: לא אסמכתא אא"כ גזים.
- ♦ לא בידו: לא יכול להרוויח: אסמכתא.
- ♦ יכול להרוויח: כיון שהם שניים שמתנים זה כנגד זה, כל אחד מקנה לחברו שאם ירוויח הוא יוכל לקנות.

ג. פסיקת ההלכה

להלכה פסק השו"ע (חו"מ רז, יג) בהגדרת אסמכתא כשיטת הרמב"ם, והרמ"א הביא להלכה את השיטות האחרות בשם י"א.

ד. דין משחק בקוביה

אחת הנפ"מ ביניהם היא מאיזה טעם אמרה המשנה בסנהדרין (כד, ב) שמשחק בקוביה פסול לעדות. בדבר זה יש מחלוקת אמוראים שמביאה הגמרא שם:

"משחק בקוביא מאי קא עביד? – אמר רמי בר חמא: משום דהוה אסמכתא,

83. דיני אסמכתא מפוזרים בש"ס בכמה סוגיות, ומחמת הקיצור לא הבאנו כאן את כל המקורות בגמרא, ואת השו"ט של הראשונים, אלא רק את המסקנות והפרטים הנצרכים לענייננו.

ואסמכתא לא קניא. רב ששת אמר: כל כי האי גוונא – לאו אסמכתא היא. אלא: לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם."

הרמב"ם פסק כדעת רמי בר חמא, שמשחק בקוביה פסול משום גזל שהרי יש במשחק בקוביה משום אסמכתא, ונמצא הזוכה מחזיק בממון שאינו שלו. ואילו לשיטות האחרות אין במשחק בקוביה משום אסמכתא (משום שאינו בידו כלל או משום שכל אחד מקנה לחברו כדי שיוכל לקנות להרוויח בעצמו), ופסול לעדות מפני שאינו עוסק ביישובו של עולם, כדעת רב ששת. השו"ע (ח"מ סי' ש"ע סע' א-ב, וכן בס' לד סע' טז) פסק כרמב"ם.

סתירה ברמב"ם מהל' עדות

הקשה המ"מ על הרמב"ם שיש סתירה בפסקיו, בהל' גזילה (ו, י) פסק שהמשחק בקוביה עובר על גזל מדבריהם ומשמע שפסק כרמי בר חמא שיש בזה אסמכתא, אולם בהל' עדות (י, ד) פסק שהמשחק בקוביה פסול לעדות רק אם אין לו אומנות אחרת, ומשמע שפסק כרב ששת. ונחלקו הכס"מ והב"ח ביישוב הסתירה, הכס"מ כתב שהרמב"ם פוסק כרמי בר חמא משום שסתם גמרא בר"ה (כב.) היא כמותו, וכן מוכח בשבת (קמט:). אולם הב"ח כתב שהרמב"ם פוסק כרב ששת, שאמנם יש אבק גזל במשחק בקוביה אך זה אינו מספיק לפסלו לעדות, אלא אם כן אין לו אומנות אחרת שאינו עוסק ביישובו של עולם, והרי הוא בחזקת שאוכל תמיד מן הקוביה שהוא אבק גזל. לפי הכס"מ יש לישב, שאכן יש איסור גזל מדבריהם במשחק בקוביה משום אסמכתא, אולם עדיין אין זה מספיק לפסלו לעדות משום שלא משמע לאינשי שיש איסור בזה מאחר ונעשה ברצון והסכמת שני המשתתפים, ויש כאן מורה היתרא. וכך כותב הרמב"ם המפורש בהל' עדות (יב, א):

"וכן המשחק בקוביא תמיד או מי שנעשה מוכס או גבאי שמוסיף לעצמו, צריכין העדים להודיעו שהעושה דבר זה פסול לעדות, שרוב העם אינן יודעים דברים אלו וכן כל כיוצא בזה".

ה. האם אסמכתא קונה מהתורה

על שיטת הרמב"ם ושו"ע שכל תנאי שמתחיל ב"אם..." הוא אסמכתא, הקשה הב"ח:

"אם כן היאך נמצא ידינו ורגלינו על כל תנאי בני אדם זה עם זה, שכולם בלשון אם הם ותולה בדעת חברו, וכן כיצד מועיל תנאי בני גד ובני ראובן, הרי התנאי היה בלשון "אם", וגם היה תנאי שתלה בדעת אחרים".

ולכן תירץ, שמהתורה אסמכתא קניא, כמו בערב, ורק מדרבנן אסמכתא לא קניא.

הש"ך דחה את הראיה של הב"ח מערב, שכן בערב הסיבה שהקניין חל היא משום שהערב מקבל הנאה שהמלווה סומך עליו ואגב כך מקנה ערבותו, וכתב שדברי הב"ח הם דברי נביאות. הקצות והנתיבות מעירים על הש"ך שנשמט ממנו מרדכי מפורש (ב"ק סי' מו) שכתב שמן התורה אסמכתא קונה, ולכן אסמכתא קונה בהקדש, וכמו בערב שנאמר בו "אנוכי אערבנו". והנתיבות מוסיף שהמחלוקת של הב"ח והש"ך האם אסמכתא קונה מן התורה היא יסוד המחלוקת בין רמי בר חמא ורב ששת האם יש במשחק בקוביה משום אסמכתא, וזו גם מחלוקת הרמב"ם והתוספות. לפי הרמב"ם אסמכתא לא קניא מדאורייתא, ולכן גם משחק בקוביה הוי אסמכתא ולא קניא ולא מועיל הסברה שיש לו אינטרס להקנות משום שמדאורייתא אין קניין על הספק. אולם התוספות סוברים שמן התורה אסמכתא קניא ורק מדרבנן לא קניא, ולכן מועילה הסברה שמתוך שרוצה לקנות לעצמו אם ירוויח מקנה גם לחברו.

ונראה לענ"ד שפשוט שמן התורה אסמכתא קניא, שהרי גם רמי בר חמא הסובר שמשחק בקוביה פסול לעדות משום שהוי גזל, מודה שזהו גזל רק מדבריהם, כלומר מדרבנן ולא מדאורייתא. כך אומרת הגמרא (ר"ה כב, א) על משחק בקוביה, שדינו כדין עדות אשה שפסולה לעדות, ומדייקת שם הגמרא:

"הא אשה כשרה לה אף הם כשרים לה, אמר רב אשי זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה".

ופירש רש"י, משחק בקוביא הוי גזלן מדרבנן, דאמור רבנן אסמכתא לא קניא, דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד חברו כדכתיב ויגזול את

החנית מיד המצרי, שהוא חצוף לעבור בפרהסיא, והוא פסול לעדות אשה, אבל המשחק בקוביא כיון שאינו אלא גזלן מדבריהם, כשר להעיד על מיתת אדם להתיר את אשתו להינשא". ומפורש ברש"י שאסמכתא אינה קונה רק מדרבנן. וערוך השולחן (ח"מ שע) מבאר שאף לדעת הרמב"ם אין כאן באמת גזל או אסמכתא משום שבסתמא הקניין הוא מעכשיו, אלא שחכמים תקנו שהמשחק בקוביא זה כגזל משום שאינו עוסק בישובו של עולם.

ו. האם משחק הקוביא ראוי מבחינה מוסרית

השולחן ערוך כתב כך בסי' שע סע' ג:

"יש מי שאומר (רמב"ם) שהמשחק בקוביא עם העובד כוכבים אין בו משום גזל, אבל יש בו איסור עוסק בדברים בטלים, שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ויישובו של עולם. וחלקו עליו לומר שאינו פסול אלא אם כן אין לו אומנות אחרת".

הריב"ש בתשובה (סימן תלב) נשאל לגבי חלות שבועה של מי שנדר שלא לשחק בקוביא, וכתב:

"אין מתירין, אלא שבועת הרשות. אבל שבועה שנעשית למנוע מאסור, אין מתירין אותה. ושחוק בקוביא; הנה יש בו אסורא דרבנן; כדאיתא בסנהדרין פרק זה בורר (כ"ד:). ואפילו לרב ששת, דס"ל התם: דליכא אסמכתא בקוביא; מכל מקום דבר מכווער ומתועב ומשוקץ הוא. ורבים חללים הפיל, ועצומים כל הרוגיו".

אולם הרמ"א הגיה שם על המחבר וכתב:

"אבל אם יש לו אומנות אחרת, אפילו משחק עם ישראל אינו פסול. וכבר פשט המנהג כסברא האחרונה לשחוק בקוביא, ואין פסול אלא מי שאין לו אומנות אלא הוא".

וערוך השולחן (שם ס"ק ו) הביא תחילה את דעת הרמב"ם, ואחר כך כתב:

"ורבים מרבותינו חולקים עליו וס"ל דקוביא אין בה משום גזל כלל מהטעמים שנתבארו שם ורק אם אין לו אומנות אחרת פסלוהו חז"ל מפני

שאינו עוסק בישובו של עולם ולדעה זו הסכים רבינו הרמ"א".

ויוצא שלדעת הרמ"א אם יש לו אמנות אחרת שעוסק בישובו של עולם מותר לשחק בקוביה לכתחילה.

ויתכן שיסוד המחלוקת כאן, שלרמב"ם אסרו את המשחק משום שזהו עיסוק בדברים בטלים:

"שאיין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ויישובו של עולם".

ובהל' דעות (ב, ד) כתב הרמב"ם:

"לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו, אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו, וזו היא שיחת רוב כל אדם, ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים".

ובספרו מורה נבוכים (ח"ג פרק כה) מגדיר הרמב"ם שהמשחק הוא דבר ללא תכלית, וכותב:

"פעולת השחק היא הפעולה אשר יכוון בו תכלית פחות, רוצה לומר שיכוון בה ענין בלתי הכרחי ולא תועיל תועלת גדולה, כמי שירקד לא לכוונת התעמלות להטיב העיכול, או מי שיעשה מעשים שתכליתם לשחק מהם, יאמר שזאת הפעולה שחוק בלא ספק⁸⁴".

ולכן השו"ע פסק בהל' שבת (או"ח שח, מה) בעניין המוקצה לאסור לשחק בכדור או אפילו לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך, מטעם שמשחק אינו נחשב לצורך כלל ולא הותר טילטול לשם כך. אולם הרמ"א אינו אוסר משחק בקוביה כשלעצמו אלא היכא שאין לו אמנות אחרת ואינו עוסק בישובו של

84. סיום דבריו שם: "וזה יתחלף כפי כוונת הפועלים ושלמותם, כי יש דברים רבים שהם הכרחיים או תועלתם גדולה אצל אנשים ואצל אחרים לא תצטרך כלל, כהתעמלות הגוף כפי התחלף מיניו, אשר הוא הכרחי להתמיד הבריאות על מה שצריך אצל מי שידע חכמת הרפואות, וכתיבה שתועלתה גדולה אצל אנשי החכמה, כי אשר יעשה פעולות ההתעמלות להתמיד בו הבריאות, כשחוק בכדור, או ההתאבקות, או משיכת הידים, או עצירת הנשימה, או פעולות יכוון בהם הכתיבה, כעשיית הקולמוס ועשיית הנייר, יהיה אצל אנשים סכלים פעולת שחק ואצל החכמים אינו פעולת שחק".

עולם, ובהל' שבת מתיר הרמ"א לשחק בכדור בשבת⁸⁵.

ז. כיצד מסלקים אסמכתא

לכאורה יש סתירה בין שתי סוגיות, בב"מ ס"ו משמע שאם מקנה לו מעכשיו מסלק האסמכתא, ואילו בנדרים כ"ז משמע שצריך קניין בבית דין חשוב דווקא. ונחלקו הראשונים כיצד ליישב הסתירה:

שיטת הרמב"ם והרי"ף היא שכל שמקנה מעכשיו מועיל לסלק האסמכתא, ואילו שיטת התוספות והרא"ש שצריך בנוסף לקניין מעכשיו גם שיקנה בבית דין חשוב. השו"ע (שם ה, יד-טו) פסק כרמב"ם שסגי בקניין מעכשיו או קניין רגיל בבית דין חשוב במקרים מסוימים, והרמ"א הביא בשם י"א את שיטת הרא"ש שצריך צירוף של שניהם.

ח. השתתפות בהגרלת הלוטו

הגרלת הלוטו מבוססת על עיקרון משחק בקוביה, בשניהם המשתתף משלם סכום כסף מתוך כוונה וסמיכת דעת שאולי יזכה בסכום כספי גדול. כאמור, ישנה מחלוקת ראשונים האם יש במשחק הקוביה משום אסמכתא וגזל, ואם נקיש ממשחק בקוביה למשחק הלוטו, יוצא שלשו"ע אסור משום אסמכתא, ואילו לרמ"א אין בו משום גזל ואסמכתא.

דעת האוסרים

ואכן, הגר"ע יוסף (יבי"א ז, ו) הישווה בין משחק בקוביה ללוטו, והעלה שלספרדים הפוסקים כשו"ע אסור להשתתף בהגרלת הלוטו משום שהיא אסמכתא ואיסור גזל.

טעמי המתירים

עם זאת, חלקו עליו פוסקים והעלו להיתר י"ד סיבות שונות לחלק בין משחק

85. דווקא ברשות היחיד, אך לא ברשות הרבים מחשש מלאכת הוצאה וכו' (מגן אברהם שם ס"ק עג).

בקוביה להגרלת מפעל הפיס:

1. המשתתף בהגרלה יודע שכסף הקניה עצמו לא יוחזר

הגר"א שפירא (תחומין ה' עמ' 301): חז"ל אסרו משחק בקוביה, משום שמדובר שאין האחד נותן מעות לשני אלא שניהם מניחים איש כספו על המגש ומתנים ביניהם שמי שזוכה יטול המעות. כל אחד חושב שיזכה בכל המעות ולכן בעומק לבו אינו מקנה את המעות שהניח על המגש בלב שלם וזה נשאר שלו, ולכן יש כאן חשש גזל במי שיזכה בכסף. אולם בהגרלות של מפעל הפיס שהכסף משולם למפעל הפיס בעת קניית הכרטיס ואין לקונה כל ציפייה שהכסף יוחזר אליו, אלא המפעל ודאי זוכה בהם לחלוטין. ולכן אין חשש שמא לא התכוון להקנות את הכסף לחלוטין.

כסברא זו כתב גם הרב משה לוי בשו"ת תפילה למשה (ח"ה נח, ב) והוסיף

שזה דומה לפסק הרמב"ם (מכירה יא, ד) שנפסק בשו"ע (ח"מ רז, יא):

"הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך, והלה אומר ואם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך, אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו".

מבואר שאם המעות ביד מוכר וחוזר בו הקונה אינו אסמכתא כי הקונה גמר ומקני, גם כאן מדובר שהכסף ביד מפעל הפיס ולא נחשב אסמכתא, ולא כמשחק בקוביה שהמעות אינם ביד אחד מהם אלא מונחות על המגש כדי שהמנצח יטלם.

על סברא זו השיב היבי"א (ח"ז ח"מ ו, ו) שמפעל הפיס אינם לוקחים הכסף לעצמם ואין להם זכות בו אלא הם שליחי המדינה המופקדים על ניהול העניין, ולכן זה דומה למוסר ביד שלישי שפסק הרמב"ם שם (הל' ה) שיש אסמכתא.

ושוב דחו דבריו (ה' אור לי עמ' שנד) שמכיון שלאחר שקנה את הכרטיס אינו יכול לחזור בו, ובשעת ההגרלה הכסף כבר ביד המדינה, ולעולם לא יקבל כספו בחזרה, אינו דומה למוסר לשליש אלא למוסר למוכר. וכן כתב בשו"ת ויזרע יצחק (ח"א ח"מ יג, ו) שמפעל הפיס הם שליחי השלטונות ויד פועל כיד בעל הבית ונמצא שהשלטונות הם מוחזקים במעות, ואינו כדין שלישי, וכן כתב המשפט שלמה (ח"ג עמ' נג).

2. כרטיס ההגרלה הוא דבר סחיר ושווה ערך

♦ הגר"א שפירא שם: מפעל הפיס מוכר כרטיסי הגרלה, והתמורה היא עצמה שווה כסף, ויש לה ערך, כי ניתן למכרה לאחרים, וגם ספרדי יכול למכרה לאשכנזי, שלדעת הכל אין זה בשבילו משחק של קוביה אסורה. כך גם העלה המשנה הלכות (טו, קעו) מטעם שהכרטיס הוא של הקונה ויכול להעבירו למי שירצה. ועיין בתשובות והנהגות (ד, שיא) שהביא טעם זה וכתב:

"אבל כאן קונה כרטיס ששווה עכשיו בשוק כמה דולרים, ויכול למכור אותו עכשיו ולקבל את שוויו, ונכנס בזה להשקעה כמו בכל עסק, ורק אם ההגרלה היא באופן שמי שמפסיד צריך לשלם מכיסו תשלום נוסף אחר שהפסיד, בזה לא סומך דעתו ולא מועיל, אבל כאן, קנה עכשיו דבר שיתכן שיבוא לו מזה רווח גדול ויתכן שלא, הוה ככל עושה עסק או משתתף בו שאין בזה שום חשש אסמכתא".

♦ בספר משפטי התורה (ב"מ סי' נד עמ' תג), הביא ראייה ליסוד זה מתשובת הרא"ש (כלל יג סוף סימן כ) שהתיר למכור זיכיון למכס עבור התבואה שתגדל השנה למרות שכל הקניה הינה הימור שהרי לדוגמא אדם קונה זיכיון כזה ב- 10,000 ש"ח ואז אם השנה תהיה ברוכה הוא יכול להרוויח מהמכס 20,000 ש"ח ויותר, אולם אם חלילה לא ירדו גשמים במשך השנה יפסיד את כל השקעתו או את רוב השקעתו. בכל זאת כתב שם הרא"ש שאין בקניה הזאת חסרון משום אסמכתא או משום קונה דבר שלא בא לעולם. מובן מדברי הרא"ש שאע"פ שכל מהות הזיכיון בנוי על גורל והימור על כמות התבואה שתהיה השנה, וכן קונה הזיכיון הרי לא קונה את התבואה עצמה כי היא שייכת למגדליה, אלא שקונה את האפשרות לקבל את המס עבורה, בכל זאת מכיוון שחל בשוק על עצם הקניה הזאת שם מכר דינו כמכר גמור ואע"פ שההימור שיש במכר זה הינו המטרה שלשמה קונים זאת. לפי זה הוא הדין גם בכל כרטיסי הגרלה שנמכרים בשוק, כלומר מכיון שיש להם שוויות ממונית מחמת עצמם שהרי הם נמכרים כמו כל חפץ שעובר לסוחר לכן חל עליהם שם מכר ולא גורל. ולכן, מי שהזיק כרטיס כזה ישלם כפי שוויו של כרטיס בזה להימכר בשוק בשעת הנזק, מבלי לדון בתוצאות הגורל שיהיו כעבור זמן. לפיכך גם לדעת מרן השו"ע אין במכירת או קניית כרטיסי הגרלה משום משחקי קוביה,

ואין בזה אסמכתא כי זה מכר רגיל של חפץ שעובר לסוחר.
 ♦ ובספר משפט שלמה (ח"ג עמ' נד) הביא לכך ראייה אחרת: מכירת כרטיס הגרלה דומה לאשה המוכרת כתובתה בטובת הנאה, שאם תתאלמן או תתגרש הקונה יקבל את כתובתה, ולמרות שיש ספק אם זה יקרה שהרי יתכן שהיא תמות ראשונה ובעלה ירשנה, והקונה לא יקבל כלום. מכל מקום, אין בכך אסמכתא היות וטובת הנאה שוות כסף והיא דבר נסחר.⁸⁶

ובספר ה' אור לי (סי' יב עמ' שנו) דחה את הראייה, וכתב שיש לחלק בין אשה המוכרת כתובתה שהכסף שמשלם הקונה עובר לרשות האשה ומפקיע ממנה את הזכות לגבות הכתובה ללא תנאי, לבין מפעל הפיס שאוסף כסף מהמשתתפים להגריל עליהם ואינם מפקיעים זכות גביה משום אדם, ונמצא שאינם מוכרים ללקוחות זכות גביה.⁸⁷

ונראה לומר לענ"ד שדבריו אינם צודקים לדינא, משום שאין זה משנה אם מוכר לאחד או לשניים או לשלושה, העיקר הוא שמוכר לכל אחד זכות גביה למקרה מסוים שמוגדר מראש. ועל דרך משל, גם האשה יכולה למכור זכות גביית הכתובה לשני אנשים שונים, לאחד תמכור את זכות הגביה למקרה

86. זו לשונו שם: "יש להקשות על רמי בר חמא הסובר שמשחק בקוביא הוא אסמכתא, היאך אשה מוכרת כתובתה בטובת הנאה, ושעל פי זה אומרת המשנה במכות ג' ע"א "מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה, אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה". והרי זו מכירה על תנאי שאם תתאלמן או תתגרש יגבה הקונה את כתובתה ואם לא מפסיד מעותיו, ולרמי בר חמא כל תנאי דאי הוא אסמכתא? אלא שיש לומר שתנאי של 'אם' הוא שמתנה לתת לו דבר מחודש אם יהיה כך וכך יתן ואם לאו לא יתן, אולם כשמוכרת האשה שטר כתובתה לא הוי תנאי לתת, אלא בשטר הכתובה עצמו קיימת זכות הגביה, אלא שהיא מותנת במצב של אלמנות וגירושין. ועל כן לשטר כתובה זה ישנה שוויות עצמית בטובת הנאה של כתובה ואפשר להסתחר עמו, הלכך לא נחשב תנאי של אסמכתא כיון שזכות הגביה קיימת בו והדרך להסתחר בו. ומצד הקונה אינו עושה שום תנאי אלא נותן את כספו על כל הצדדים, אם כן הוא הדין בנידון דידן בכרטיס ההגרלה ישנה זכות גביית הגורל והדרך להסתחר בו כמו כל דבר של מקח וממכר לכך לא אכפת לן במה שזכותו תלויה בגורל ומצד הקונה אינו נותן את מעותיו על תנאי, אלא בין אם ירויח ובין אם יפסיד כבר מחל על כספו".

87. והוסיף עוד "ומה גם שהאשה שמוכרת כתובתה מוכרתה לאדם אחד ובכה"ג שייך למימר ביה שמוכרת הזכות שלה בגביית הכתובה, מה שאין כן בנידון דידן שבעלי מפעל הפיס מוכרים כרטיסים לאלפי לקוחות, נמצא שאין לאף אחד זכות גמורה בגביית הכסף".

שתתאלמן, ולשני תמכור זכות גביה למקרה שתתגרש. והוא הדין למכירת כרטיסים של הלוטו, שכל אחד קונה זכות גביה למקרה שהכרטיס שלו יזכה, ודוק.

3. אין אסמכתא כי תלוי במזל ולא בחכמה

ספר משפט שלמה (ח"ג עמ' נג): הגמרא (סנהדרין כה.) עושה צריכותא מדוע המשנה הביאה שתי דוגמאות של משחק בקוביה ומפריחי יונים, ואומרת שצריך לומר שתולה בדעת עצמו ותולה בדעת יונו. ויוצא שאף לרמי בר חמא הסבור שיש אסמכתא זה משום שתולה בדעת עצמו שסבור שמומחה הוא בשחוק הקוביא ובודאי ינצח, וכמו כן מכיר הוא ביונו שמכירה בנקשא וממהרת לעוף ותולה שיודע לנקושי טפ"י⁸⁸, אבל רכישת כרטיס הגרלה שסיכויי הזכייה אפסיים אין שום תליה לא בדעת עצמו ולא בדעת יונו אלא משליך יהבו על בורא עולם שהוא יאיר לו מזלו וישלח לו, ורק עושה את ההשתדלות הפעוטה של קניית כרטיס ההגרלה, ולכן אין אסמכתא.

וזו כנראה גם כוונת הישכיל עבדי (י"ד ה, ג) שכתב שענין ההגרלה של הפיס שאוספים סכומים גדולים מן המשתתפים בהגרלה, הוא שונה ממשחק בקוביה שאינו עניין של ניצחון שלוקח מה ששייך לחברו, אלא ענין של מזל, וכמו שנוהגים להגריל על ס"ת או על מגילה בתיק של כסף וכיו"ב.

וכן כתב בספר ה' אור לי (שם עמ' שנט) והביא ראיה מהגמ' בשבת (לא.):

"מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שלך ויקניט את הלל – יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל!.. אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול – שאל. – אמר לו: אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל? – אמר לו: הן. – אמר לו: אם אתה הוא – לא ירבו כמותך בישראל. – אמר לו:

88. כך כתב היד רמה שם, שמשחק בקוביא הוא עניין של עיון ומחשבה, והפרחת יונה הוא עניין של זריזות ידיים, ולכן יש הבדל ביניהם, שיש מי שסומך יותר על חכמתו, ויש מי שסומך יותר על חריצותו.

בני, מפני מה? – אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז. – אמר לו: הוי זהיר ברוחך, כדי הוא הלל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז – והלל לא יקפיד."

ומשמע שלא היה במעשהו אסמכתא משום שלא היה תלוי הדבר בו או בחכמתו אלא בדבר אחר, דהיינו בהלל. וכך כתב המרדכי (ב"מ שכג):

"משחקי בקוביא ומפריחי יונים הוי אסמכתא משום דלא גמר ומקני דאמר אנא ידענא בנקישא טפי אבל ההוא דפרק במה מדליקין שהמרו זה בזה שאינו תלוי בחכמתו מספק גמרי ומקני אהדדי להפסד ולריוח וכן כל שחוק שאינו תלוי בחכמתו"

הגרלת מפעל הפיס אין בה חכמה אלא מזל, ולכן אין בזה משום אסמכתא. ולולי דברי המרדכי הייתי אומר בדיוק להיפך, שהרי האיש שהלך והקניט את הלל בוודאי סמך על חכמתו, שחשב שיצליח להקניט את הלל בשאלות משונות ויביאו לידי כעס, וע"י כן יזכה בארבע מאות זוז. ואם כן יוצא שאפילו היכא שסמך על חכמתו אין אסמכתא, וזה לא יתכן. ולכן, נראה לומר בפשטות שאין ללמוד דבר מהגמ' הזו, משום שאין למדין הלכה מדברי אגדה (ירוש' פאה ב, ד)⁸⁹. וכן כתב התפילה למשה (שם עמ' תקנו) שכל מה שאסרו הרמב"ם וש"ע אין זה אלא משחק התלוי בחכמת האדם. והקשה מהגמ' במס' שבת (קמט ע"ב):

"מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה. מאי טעמא – כדרב יהודה אמר רב. עם בניו ועם בני ביתו – אין, עם אחרים – לא. מאי טעמא – כדרב יהודה אמר שמואל. מנה גדולה כנגד מנה קטנה – אף בחול לאחרים אסור. מאי טעמא – משום קוביא"

ומשמע שגם במשחק גורל שאינו תלוי בשום דעת אדם שייך דין אסמכתא והוי גזל. ודין זה נפסק בשו"ע (או"ח שכב, ו). ותירץ שיש לחלק בין משחק בקוביא שמעות שניהם מונחים על גבי המגש שאז אם לא תלוי בחכמתו אין זו אסמכתא כי גמר ומקני. אולם במנה גדולה כנגד מנה קטנה אסור משום קוביא,

89. וכן תוס' יו"ט לברכות פ"ה, מ"ד; שו"ת חוות יאיר סימן רכב; שו"ת שבות יעקב ח"ב, סימן קמט; שו"ת נו"ב תנינא, יו"ד סימן קסא, ושדי חמד כללים, מערכת אלף, סימנים צה – ו, שו"ת בית מרדכי ב, לט.

שאע"פ שאין כאן אסמכתא שאינו תולה בדעת עצמו משום שאינו תלוי בחכמתו ובדעת אלא תלוי במזל, מכל מקום כיון שהכסף נמצא עדיין אצל הקונה אין המוכר זכה בו וכשנותנו למוכר אחר שזכה בקטנה אינו נותנו מדעתו ורצונו הגמור והוי ליה כגזל דרבנן⁹⁰.

ולענ"ד אלו ראיות טובות לשיטת המרדכי והחולקים על הרמב"ם, אך לדעת הרמב"ם גם בזה יש אסמכתא, שהרי כתב במפורש שכל תנאי שמתחיל ב"אם" הוי אסמכתא, ולא הזכיר את חילוקי התוספות בין בידו לבין אינו בידו או אם תלוי בחכמתו. ובדבר זה נראה שצודק היב"א, שהביא ראיה מהגמ' הנ"ל בשבת (קמט) לאסור גורל שאינו תלוי בחכמתו, ולא חילק בין השווים.

4. הפרס ניתן ע"י עורך ההגרלה ולא מממון המשתתפים

שו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד ל) העלה על פי החוות יאיר (סי' סא) שיש לחלק בין משחק בקוביה שהפרס לזוכה הוא המעות של המשתתפים עצמם, שאז יש אסמכתא כי אינם מתכוונים באמת להקנות, לבין הגרלה על חפץ של עורך ההגרלה שמטילים עליו גורל, שאין בעיה של אסמכתא כי הזוכה מקבל החפץ מיד בעליו עורך ההגרלה. וגם ביד עורך ההגרלה אין חשש גזל כי קבל המעות מיד המשתתפים עבור הכרטיסים שקבלו והקנו לו אותן ברצון.

היב"א כתב שלפי זה, במפעל הפיס שהזוכה מקבל סכום מעות גדול תמורת הסכום המועט ששילם, והסכום נאסף מכל המשתתפים בפיס, יש בזה משום קוביה ואסור, והוי ליה אסמכתא דלא קניא, וגזל מדבריהם.

ובספר ה' אור לי (שם עמ' שנח) דחה דבריו, וכתב שיש לרשויות מפעל הפיס באוצרותם סכומים גדולים ומייחדים סכום מסויים בשביל ההגרלה בשביל הזוכה, ואין הם מגרילים על הכסף שנוטלים מאת המשתתפים, אלא כסף הקנייה הולך לקופתם, ואחר כך מתחלק לטובת הציבור.

90. ולפי זה יוצא לדינא, שניחוש תוצאות משחקי ספורט יש לאסור, מאחר והמנחש מסמן בטופס את התוצאות ותולה בחכמתו שמשער את התוצאות לפי הערכת יחסי הכוחות שבין הקבוצות השונות, והוי אסמכתא לכו"ע. ומשחקים הכרוכים בחילול שבת ממילא אסורים. ומשחקים הנערכים בחו"ל ואינם כרוכים בחילול שבת של יהודים מותר, ואין בעיה של גזל היות ומדובר ברוב גויים.

5. אין אסמכתא כי מפעל הפיס תמיד מרוויח ויכול לומר קים לי כמתירים

תפילה למושה (ה, נח עמ' תקנט): מפעל הפיס תמיד מרוויח ולכן אין כאן אסמכתא, שהרי כל הבעיה באסמכתא שאינו מקנה בלב כי סומך בדעתו שינצח, אולם מפעל הפיס תמיד מרוויח ונמצא שהכסף שנותן לזוכה נעשה בלב שלם מצד מפעל הפיס.

וצ"ע, כי טעם זה אינו מספיק, שהרי הבעיה אינה רק מצד מפעל הפיס אלא מצד המשתתפים שהם אינם מקנים המעות ששילמו בלב שלם, ונמצא שכל המעות שנמצאים אצל מפעל הפיס ומחולקים לזוכה הם גזל מדבריהם.

ובספר משפטי התורה כתב לדון מצד עושי ההגרלה, מבחינתם ודאי שעשיית הגרלה היא עסק משתלם, שהרי אם למשל הם יתנו פרסים בחמשה מיליון ש"ח א"כ כנגד זה הם ימכרו כרטיסים בשמונה מיליון ש"ח כלומר שהם מרוויחים ממכירת כרטיסי הפיס שלושה מיליון ש"ח. והרי לולא העובדה שהם יתנו את הפרסים לזוכים לא יקנה אצלם יותר אף אדם כרטיסי פיס, נמצא שאדרבה הם מעוניינים לתת את כספי הזכיה בפיס למי שזכה בהם כדי שאנשים יתנו בהם אימון שהם עומדים בדיבורם וימשיכו לקנות אצלם את כרטיסי הפיס. נמצא שלגביהם הם מוכנים מלכתחילה מתוך גמירות דעת מלאה לתת את כספי הזכיה לזוכים כי על ידי כך הם בסך הכל מרוויחים כסף נוסף על ידי מכירת כרטיסים רבים. לפיכך פשיטא שמבחינת משלמי הזכיה אין כאן אסמכתא גם לדעת השו"ע אלא זהו עסק משתלם הנגרם דווקא מחמת שהם עומדים בדיבורם ומשלמים את הזכיה. ומצד קונה הכרטיס גם כן אין לו טענת אסמכתא, כלומר שיטען שאילו היה יודע שלא יזכה בהגרלה לא היה קונה ולכן הוא תובע מעושי ההגרלה שיחזירו לו את הכסף ששילם עבור הכרטיס, שהרי יודע מראש שעושי ההגרלה יכולים לומר לו קים לי כרמ"א ודעימיה שאין כאן אסמכתא וממילא לא יקבל את כספו בחזרה. וכל שכן שאם הם אנשים שלא שומרים תורה ומצוות שבמקרה זה ודאי שהקונה יודע מראש שלא יחזירו לו את הכסף ששילם עבור כרטיס ההגרלה מכיון שעל פי חוקי הערכאות מותר להם לעשות זאת. נמצא שמראש נתן את הכסף למוכר הכרטיס שהינו רק שליח בשכר לעושי ההגרלה מתוך גמירות דעת שלעולם הוא לא יקבלם בחזרה, ובכהאי גוונא פשיטא שגם לשו"ע אין בזה גדר של אסמכתא."

6. אין קשר בין המשתתפים שאינם יודעים זה מזה, ולכן אין אסמכתא

תשובות והנהגות:

"מאחר שרבים נכנסים לספק זה ואין להם קשר זה עם זה, אדעתא דספק נכנסו וגמרי דעתם באמת, ורק כשנמצאים מספר אנשים ביחד במשחק ואחד מהם בלבד מנצח, יש מקום לחשוש משום אסמכתא. ולהטעים מעט את הדברים יש להוסיף את המפורסם בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל שעינינו הרואות שכשהטבח שואל שאלה בהל' טריפות ומטריפים לו, מקבל את הפסק בהכנעה, אבל כשאותו אדם בא לדין תורה וחבירו זוכה, כואב לו ומצטער מאד, ולפעמים מתקשה לקבל בהכנעה את הפסק, ואף שבשניהם הוא מפסיד, מכל מקום כואב לו יותר כשהשני מנצח.

ונראה כעין זה גם בנידון דידן שמוכרים את כרטיסי ההגרלה בכל העיר או בכל המדינה, ואין למשתתפים קשר כלל זה עם זה, יודע כל אחד שהסיכוי שלו לזכות הוא קלוש מאד ומקבל זאת בלב שלם, אבל כשרואה שחבירו ששיחק עמו בקוביא מנצח והוא המפסיד, מצטער וכואב לו טובא, ובזה יש לחשוש לאסמכתא וגזל מדרבנן, מה שאין כן כשכולם מוסרים מראש את כספם למארגני ההגרלות, גומר דעתו להשתתף בלב שלם אף אם יפסיד, ולכן לא נקרא גזל גם מדרבנן".

וצ"ע, דבריו תמוהים לכל מעיין, שמכניס עצמו באומדנות, והרי הרמב"ם ושו"ע חול' על הראשונים שירדו לאומדנות של בידו או לא בידו, ולשיטתם כל דאי אסמכתא היא.

7. צירוף דעות החולקות על השו"ע בהבנת הרמב"ם עם דעת המתירים

הב"ח (חו"מ לד ס"ק כו) חולק על הכס"מ ומבאר את הרמב"ם שפסק כרב ששת שאין במשחק בקוביא משום אסמכתא, ולכן הרמב"ם פסק שהמשחק בקוביא פסול לעדות רק אם אינו עוסק בישובו של עולם, כדעת רב ששת. ובסי' ש"ע פסק השו"ע כדעת הרא"ש והרי"ף נגד שיטת הרמב"ם.

ולזה ניתן לצרף את דעת רוב הראשונים שכמותם פסק הרמ"א שהלכה כרב ששת שאין במשחק בקוביא משום אסמכתא.

8. אין איסור גזל כי ניתן לתלות במיעוט ממון הכשר

הג"ר בן ציון אבא שאול (שיח התורה עמ' שנב):

יש להתיר לשחק בלוטו, ממה שפסק מרן בשו"ע (חו"מ סימן שסט סעיף ג') שגזלן מפורסם אסור ליהנות מממונו אבל אם ידוע שמעט ממנו כשר, מותר ליהנות אע"פ שאינו יודע בוודאות שממון זה שנהנה ממנו הוא הכשר, שיש לתלות. והוא הדין בהגרלות מפעל הפיס שהיום הרבה ממלאים מפעל הפיס, והרבה מהם ערבים ישראלים הגרים בארץ וכן עובדים זרים ותיירים וכדו', שבהם לא שייך דין גזל מטעם אסמכתא כמובא בשו"ע חו"מ סימן ש"ע סעיף ג, והזוכה תמיד יתלה שנהנה בזכייתו מכספם ולא מכספי שאר המשתתפים היהודים, עיין שם. ואין לומר דכל זה רק בדיעבד ושלכתחילה אסור למלא לוטו משום מסייע למפעל הפיס לגזול יהודים ספרדים אחרים או אפילו עצמו, שתמיד יש לתלות שהכסף שלי ילך לזכיה של גויים המשחקים או לאשכנזים או לצורכי ציבור שמפעל הפיס עושה, ובצורכי ציבור הוי כבר כדין הערבין שהביא הרה"ג משה לוי שבזה לכאורה אני עומד מול מפעל הפיס. וכן במה שאני יזכה תמיד יש לתלות שזה מכספי הגויים או אשכנזים ונמצא שלכתחילה מפעל הפיס אינו עושה איסור ואני איני מסייע. ואם לא נאמר כן לא שבק כל בריה, דהרי לקנות כרטיס לאוטובוס מותר אף על פי שאותה חברה עם הכסף הזה לכאורה קונה אוטובוסים או מתקנת אותם, ויש מקומות שנוסעים בשבת וכן חנויות שקונים מהם יש מהם שעובדים בשבת או עושים איסורים אחרים בכסף ותמיד אנו נתלה שהכסף שאני נותן להם ילך לדבר המותר.

ואחר המחילה רבה יש לי להעיר על דבריו:

• מה שפסקו הרמב"ם והשו"ע שאם ידוע שמיעוט ממנו כשר מותר לקנות ממנו, ההיתר הוא מפני שהקונה יכול לתלות שכל מה שבא לידו הוא מן המיעוט הכשר בלבד, אולם הפרס הכספי של הלוטו הוא גדול, וברור שכל סכום הפרס הגדול בא בהכרח גם מכספי המשתתפים היהודים שהם רוב ממון הגזול. ועוד, שהמ"מ (גזלה ה, ח) הקשה על הרמב"ם עצמו שסותר למה שפסק במקום אחר (מגניבה ו, ה) שאסור לקנות מהגנב דבר שרובו בחזקת גנוב, וגם זה נפסק בשו"ע. ותירץ לחלק בין סחורה המוחזקת ברובה לגנובה שאסור, לבין המוכר

המוחזק לגנב אך ידוע שיש לו מיעוט ממון כשר, והובא בסמ"ע שם. ואם כן, בנידון דידן יש לאסור כי הסחורה, דהיינו הכסף עצמו שנאסף מקניית הכרטיסים בא ברובו ממשותפים יהודים. והט"ז (שסט, ג) ביאר שהסיבה שבמיעוט ממון כשר הולכים לקולא ולא אזלינן בתר רובא הוא "כיון דהמיעוט הוא ברור לפנינו שיש לו משלו מעט והוי כאילו מונח בפני עצמו, ועל כן הוי ליה קבוע, מה שאין כן בסימן שנ"ח אין היתר ברור לפנינו אלא דרוב הוא גנוב על כן אזלינן בתר רובא". ואם כן, אף לפי הט"ז אין להקל שהרי הכסף אינו מונח לפנינו.

♦ ועוד, שאין לומדים אפשר מאי אפשר, נסיעה בתחבורה ציבורית זהו הכרח ולכן מותר לתלות כי ההכרח לא יגונה, אולם לשחק בלוטו אין זה הכרח, ואין היתר לכתחילה משום תלייה.

9. אין גזל כי יש יאוש ושינוי רשות

משפט שלמה: האדם ששילם ורכש כרטיס כבר התיימש מכסף הקנייה ונתנו בדעה גמורה שלא יחזור אליו, והכסף עובר כמה ידיים והוי יאוש ושינוי רשות, ולכן האיש שזוכה בכל הכסף אין בו משום גזל. ואמנם לכתחילה אסור לקנות דבר גזול מן הגזולן ואסור לסעדו על שינויו, אך זה דווקא להוציא מרשות גזולן לרשות קונה שאז שינוי הרשות נעשה אצל הקונה, אך בנידון דידן כבר נעשה יאוש ושינוי רשות ברשויות רבים קודם שבאים לידי הזוכה.

10. ספק דרבנן לקולא

משפט שלמה: משחק בקוביא אינו גזל דאורייתא כמו "ויגזול את החנית מיד המצרי" אלא גזל מדבריהם כמבואר בגמ' ר"ה, ונפסק בשו"ע סי' ש"ע ס"א, ודין ספק דרבנן לקולא. לא שייך לומר שקונה הכרטיס מכשיל את מפעל הפיס בגזילה שהרי יש להם על מה לסמוך על פי פסק הרמ"א שנהגו להקל לשחק בקוביא. ובהגדרת הלוטו רבו הפוסקים האומרים שאינו שייך כלל לאיסור משחק בקוביא, ואף אם תאמר שמדי ספק לא יצאנו הרי זה ספק דרבנן, ולקולא. ונראה שמכיון שהוי ספקא דרבנן, יש להתיר בשופי בצירוף כל דהוא.

11. ביטול אסמכתא ע"י מעכשיו או ב"ד חשוב

ניתן לבטל אסמכתא על ידי שמקנה מעכשיו או שמקנה בבית דין חשוב (שו"ע

רז, טו). הגרלת הלוטו נעשית ע"י פיקוח ממשלתי והשגחת עורכי דין, ונחשב כבית דין חשוב. וערוך השלחן (חו"מ רז, שע) כתב שסתם משחק בקוביה הוא כמקנה מעכשיו, והוא הדין בהגרלת מפעל הפיס.

וצ"ע שהרי השולחן ערוך שם פסק כשיטת הרמב"ם והרי"ף, שאסמכתא שקנו בבית דין חשוב הרי זה קונה רק בצירוף שני תנאים: "והוא שיתפס זכויותיו בבית דין, והוא שלא יהיה אנוס". תנאים אלה אינם מתקיימים בהגרלת הלוטו.

12. אין אסמכתא בהקדש ונחשב ככספי צדקה

בהגרלות שהכסף הולך לצדקה, יש לצרף עוד שלהרבה פוסקים אין דין אסמכתא בהקדש, ויש לעיין האם למבנים הציבוריים שבונה מפעל הפיס יש דין של צדקה, וידוע שהכספים הם לרווחת הציבור, וישנם מדי שנה תחרויות שעורך מפעל הפיס לאברכים לכתובת חיבורים תורניים, וכדו'.

13. אין אסמכתא מטעם סיטומתא ודינא דמלכותא

ספר ערך שי: הואיל ונהגו כל העולם בהגרלות אלו נחשב הדבר כקניין סיטומתא, ואין בזה חשש גזל, שכך כתוב בתוספות (ב"מ סו. ד"ה מניומי):

"מיהו קנס שעושין בשעת שידוכין מהני אפילו לא קנו בבית דין חשוב כיון שנוהגין בו כל העולם מידי דהוי אסיטומתא דלקמן (דף עד.) דקניא".

ובשלחן המערכת (עמ' שסב) כתב:

"ויש להוסיף עוד דדמי בכה"ג לדינא דמלכותא שכתב הרמ"א (סע' טו) שאין בזה חסרון דאסמכתא, וכמו שכתב בשו"ת השיב משה סי' צ'. אכן בחזון איש ליקוטים חו"מ סי' טז ס"ק יא כתב שאין זה מועיל לבטל דין אסמכתא כיון שאינו רשאי לדון בערכאות ואי לאו הכי בטלת דין אסמכתא עיין שם. אמנם בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קע ס"ק כ' ביאר דין זה שבדינא דמלכותא ליכא חסרון דאסמכתא כיון דמשום הכי הוי ליה כסיטומתא דגמר ומקני".

14. היבי"א חזר בו מאיסורו

הגר"ע יוסף חזר בו והסכים להתיר למלא לוטו. כך כתב בספר ה' אור לי (עמ' 14).

שסא):

"ובהיותי דן בקרקע לפני מו"ר הגאון החר"ף ר' יוסף פרץ שליט"א הנה אמר לנו ששמע מקרוב קלא דלא פסיק עד מהימן ר' משה פרזיס מחבר ספר פסקי משה ועוד, כי מרן הראש"ל שליט"א חזר בו ממה שכתב ביביע אומר לאסור לקנות כרטיס של מפעל הפיס. ואמר כי התקשר לביתו של מרן וביקש ממשמש הרב כי ישאלוהו לאמור האם אפשר למלא כרטיס מפעל הפיס וענה לו בזו הלשון "מפעל הפיס לך תמלא" עד כאן. וכן שמע מעוד ב' עדים נאמנים ועל פי שלושה עדים ודאי יקום דבר, וברוך שהדר הוא לכל חסידיו".

וכן כתב בספר חמדת לבבי (סי' לה):

"והנה בשיעורינו הקבוע עם מו"ר הרה"ג יוסף פרץ שליט"א תלמידו של הרה"ג משה לוי זצ"ל אמר שמרן פאר הדור חזר בו בדין הפיס ושכן אמרו לו הרה"ג בר שלום של בת ים וחתנו של מרן פאר הדור. וכן אמרו לו יד ימינו של הרב הרה"ג שלתיאל עמר, ועוד מקורבים מטעם שמפעל הפיס עושים עם הכסף דברים לצרכי הציבור. וכן אני יצאתי קשר עם הרה"ג שלתיאל עמר ובאותו זמן היה ליד מרן פאר הדור ושאל אותו, וענה לו מרן דשרי לכל אדם ודומיא להגרלות שעושים הישיבות"⁹¹.

ט. מסקנה:

מותר להשתתף בהגרלת הלוטו של מפעל הפיס ללא חשש, עם זאת ראוי לא להפריז על המידה בהשתתפות בהגרלות אלא להשקיע סכומים נמוכים בלבד. הבהרה: ההיתר אינו כולל השתתפות במשחקי הלוטו הכרוכים בחילול

91. ולכאורה יש לחלק בין הגרלות שעושים הישיבות להגרלת הלוטו. לגבי ההגרלות של הישיבות, יש מקום לומר שיש גמירות דעת מצד הנותן שהרי מדובר בכסף שהולך לצדקה וללימוד תורה, והנותן אומר לעצמו שגם אם לא יזכה בפרס מכל מקום מרוויח מצות צדקה, ולכן הוי גמירות דעת ואין אסמכתא. מה שאין כן בהגרלת הלוטו.

92. משום שיש בזה חשש הנאה מחילול שבת, וחמור יותר שנעשה בפרהסיא, ועוד דהוי מסייע לעוברי עבירה. עיין עוד בילקוט יוסף (שבת שיח סע' מא, ובהערות נא-נב שם).